

Piše:
dr. Mato Gostiša

Za zakonsko obvezno delitev dobička tudi zaposlenim!

Ekonomsko povsem nesporno je, da dobički podjetij nikoli niso bili, niso in niti teoretično tudi ne morejo biti zgolj produkt/output kapitala in – domnevno »ekskluzivnega«!? – podjetništva njegovih lastnikov, ampak jih neposredno soustvarjajo tudi delavci s svojim kreativnim delom in t. i. notranjim podjetništvom.¹ Zakaj torej delavci celo danes, to je v 21. stoletju kot eri znanja in človeškega kapitala, ki že dolgo velja za najpomembnejši produkcijski dejavnik sedanjosti in prihodnosti, še vedno niso »sistemske« (tj. samoumevno, avtomatično in obvezno) udeleženi tudi pri delitvi dobičkov podjetij?

Tega aktualna in trenutno žal še vedno prevladujoča /neo/klasična ekonomska teorija kapitalizma, temelječa na naukih njegovega »očeta« Adama Smitha o **nekakšni apriorni ekonomsko-sistemski superior-**

nosti kapitala in njegovih lastnikov kot »podjetnikov/zaposlovalcev/delodajalcev«², ki da »hranijo, oblačijo in nastanjajo vse ljudstvo«³ in so zato logično upravičeni tudi do prisvajanja celotnega dobička »svojih«

podjetij⁴, seveda nikoli ni znala znanstveno zares argumentirano pojasniti. In na omenjenih teoretskih izhodiščih zagotovo tudi nikoli ne bo. Ker to preprosto pač sploh ni mogoče.

¹ Teza, da je v tržnem gospodarstvu »ekonomsko logičen« dohodek lastnikov kapitala (celoten) dobiček kot poslovni rezultat podjetja, dohodek delavcev pa mezda/plača kot tržna cena delovne sile, je kajpak povsem za lase privlečena teoretična bedarija. Pri razdelitvi ustvarjenega produkta podjetja med lastnike obeh sodelujočih temeljnih produkcijskih dejavnikov (dela in kapitala) namreč ni mogoče ločevati »fizičnega« produkta od »ekonomskega« produkta podjetja (tj. poslovnega rezultata – dobička ali izgube). Kajti v tržnem gospodarstvu je – za razliko od naturalnega – predmet razdelitve lahko le skupaj ustvarjeni in (v obliki razlike med prihodki in odhodki) vrednostno izraženi ekonomski, ne pa fizični produkt podjetja. Povsem izven tudi najbolj elementarne ekonomske logike je torej aktualni mezdnokapitalistični model »razdelitve« produkta, v katerem si lastniki kapitala prisvojijo celoten poslovni rezultat oziroma »ekonomski« produkt podjetja, delavci pa so za svoje sodelovanje v produkcijskih procesih podjetja nagrajani z mezdo/plačo, ki je enaka zgolj »strošku« inputa dela po njegovih tržnih cenah v fazi proizvodnje »fizičnega« produkta podjetja (tj. preden proizvedeno blago ali storitev sploh pride na trg) in je popolnoma neodvisna od poslovnega rezultata/ekonomskega produkta podjetja. Skratka, lastniki kapitala naj bi bili nagrajani po »ekonomski«, delavci pa po »fizični« uspešnosti podjetniške proizvodnje. Pri tem seveda ni jasno, kateri produkt naj bi se potemtakem v resnici sploh »delil« med njegove soustvarjalce, kajti pri delitvi ekonomskega produkta delavci niso udeleženi, fizični produkt pa je objektivno »ne/raz/deljiv« in se torej prav tako ne »deli«? Ta model (samo navidezno in zgolj teoretično skonstruirane oziroma namišljene) razdelitve produkta je kajpak teoretična potegavščina brez primere ter očitna znanstvena prevara (ne zgolj zabloda!) in samo vprašanja časa je, do kdaj ga bodo resni sodobni ekonomski misleci pripravili konformistično še naprej nekritično tolerirati kot (bojda samoumevno in neizogibno) sestavino teorije kapitalizma in tržnega gospodarstva. Skoraj neverjetno se zdi, da ga je v 21. stoletju sploh še kdo pripravljen poimenovati »razdelitev produkta« in ga kot takega celo še naprej poučevati na ekonomskih fakultetah.

² »Kakor hitro se sredstva nakopičijo v rokah posameznikov, jih bodo nekateri izmed njih seveda uporabili za zaposlitev delavnih ljudi, oskrbeli jih bodo z material in živežem, da bi z dobičkom prodajali njihovo delo oziroma vrednost, ki jo delo doda materialom.« (A. Smith, Bogastvo narodov Raziskava o naravi in vzrokih bogastva narodov)

³ »Povrhu pa je pravično, da tisti, ki hranijo, oblačijo in nastanjajo vse ljudstvo (tj. kapitalisti, op. p.), dobivajo tolikšen del produktov dela, da se tudi sami lahko dovolj dobro hranijo, oblačijo in nastanjajo.« (A. Smith, Bogastvo narodov – Raziskava o naravi in vzrokih bogastva narodov)

⁴ Dohodki lastnikov temeljnih produkcijskih dejavnikov naj bi se po tej teoriji delili na dobičke lastnikov kapitala, mezde/plače delavcev in rente zemljiških lastnikov (ali, kot pravi Adam Smith: »V sleherni družbi cena vsakega izdelka naposled razpade v enega, drugega ali kar v vse tri izmed teh delov ...«), vsi oziroma vsak zase pa naj bi predstavljali objektivno tržno ceno teh dejavnikov. Se pravi, višina vseh teh dohodkov naj bi bila že vnaprej znana in točno določena, določil pa naj bi jo trg. Ta sveta ekonomska preproščina, na kateri še danes počiva vsa nemarksistična ekonomska teorija »tržne razdelitve produkta«, se zdi kajpak sila logična, a žal niti približno ne vzdrži resne znanstvene kritične presoje. Nasprotno, ob neizpodbitnem dejstvu, da (ustanovitveni) lastniški kapital definitivno sploh nima svoje tržne cene (vlaganje ustanovnega kapitala v podjetje namreč ni nikakršna kupoprodaja!), dobički kot dohodki njegovih lastnikov pa definitivno niso tržna cena popolnoma ničesar (t. i. pričakovani dobički so seveda zgolj tržna »fiktivna«, ne pa dejanska tržna »cena«!), se sesuje sama vase kot hiša iz kart. Znanstveno torej v resnici ni vredna počenega groša, kajti če ne velja za dobičke lastnikov kapitala, potem pač tudi za plače(vanje) delavcev ne more veljati. V istem produktu po logiki stvari kajpak ne morejo biti eni udeleženi eni po enih, drugi pa po povsem drug(ač)ih »osnovah in merilih«.

Čas pa bi bil, da se z zakonom, ki bo uvedel »obvezno« udeležbo zaposlenih pri dobičku, ta očitna sistemska anomalija končno vendarle odpravi. Aktualna ekonomska praksa namreč po tem že dobesedno kliče⁵, sodobna teorija »**ekonomske demokracije**« kot nove sistemske paradigme kapitalizma pa (v nasprotju z omenjeno »/neo/klasično«) za to brez dvoma ponuja tudi več kot dovolj tehničnih znanstvenih argumentov. Seveda pa se bo treba v ta namen najprej odpovedati močno zakoreninjenim znanstvenim zablodam o »neenakopravni« vlogi dela in kapitala v družbeno-ekonomskem sistemu (tako tistim Adama Smitha o ekonomski superiornosti kapitala na eni kot tudi tistim Karla Marxa o ekonomski superiornosti dela na drugi strani!) in se vrniti k »naravni« ekonomski logiki produkcije in produkcijskih odnosov, ki v resnici ne daje popolnoma nobene znanstvene podlage za kakršnokoli sistemsko favoriziranje kateregakoli od obeh temeljnih produkcijskih dejavnikov v odnosu do drugega.

⁵ Zdi se celo, da je to verjetno tudi edina možna sistemska pot za postopno zmanjševanje – zaenkrat sicer še vedno permanentno naraščajoče – družbene neenakosti ter sistemsko imanentnega gromozanskega nesorazmerja med agregatno ponudbo in povpraševanjem, ki povzroča permanentne ciklične krize kapitalizma. Predvsem pa sodobnih »delavcev z znanjem«, ki danes predstavljajo glavno konkurenčno prednost podjetij, brez uvedbe njihove sorazmerne udeležbe pri soustvarjenih dobičkih in pri soupravljanju podjetij enostavno ne bo več mogoče adekvatno motivirati. Le kdo in čemu naj bi se bil namreč (če parafraziramo znamenitega guruja menedžmenta Charlesa Handyja) pripravljen še naprej z veseljem razdajati za dobičke nekoga tretjega? Družbeno ekonomski sistem, ki demotivacijsko učinkuje na nosilce svojega najpomembnejšega produkcijskega dejavnika, pa seveda nima več nobenega razvojnega potenciala in perspektive.

⁶ O tem, kakšni naj bi bili interni prispevki dela in kapitala k skupnemu produktu, kajpada še najmanj ve trg, ki s svojim zakonom ponudbe in povpraševanja lahko ekonomsko objektivno ovrednoti le »končni« izdelek ali storitev, ki je predmet kupoprodaje/menjave. Trg sam ničesar ne proizvede in tudi ničesar ne razdeli, ampak opravlja samo menjavo ekvivalentnih vrednosti, zato je pleteničenje o (domnevni) »tržni razdelitvi produkta« v kapitalizmu zgolj čisto navadno teoretično zavajanje.

⁷ Vsaj na področju raziskovanja produkcijskih odnosov pa njegova ekonomska teorija kakršnihkoli drugačnih ambicij nikoli niti ni imela. V tem pogledu je (bil) Adam Smith izključno le teoretik zatečenega »mezdnege« kapitalizma, zato je v bistvu prava znanstveno-razvojna katastrofa, da je bil s to svojo teorijo kasneje proglašen za »očeta sodobne ekonomske znanosti«, in da mu le-ta še danes slepo sledi. Prav nič čudnega torej ni, da se je aktualni kapitalizem razvojno povsem zataknil in da ekonomska stroka še danes tava v začaranem krogu povsem zavoženih Smithovih »aksiomov« brez kakršnekoli vizije ekonomsko učinkovitejšega, socialno pravičnejšega, obenem pa tudi okoljsko odgovornejšega družbeno-ekonomskega sistema.

⁸ »Zemljiški posestnik, zakupnik, lastnik manufakture, trgovec lahko večinoma živijo leto ali dve od sredstev, ki so si jih že pridobili, ne da bi zaposlili enega samega delavca. Brez službe številni delavci ne bi preživeli niti en teden, nekaj bi jih zdržalo kak mesec, skoraj nobeden pa ne bi mogel shajati leto. Ščasoma lahko delodajalec potrebuje delavca tako kot potrebuje delavec njega, vendar delodajalčeva potreba ni tako neodložljiva.« (Smith, 2010: 83) Se pravi: lastniki kapitala bi resda lahko s svojim kapitalom preživeli nekoliko dlje kot delavci s svojimi mezdami, a na dolgi rok so drug brez drugega seveda ekonomsko »mrtvi« oboji. Ni torej res, da le delavci za svoje preživetje enostransko potrebujejo kapital(iste), ne pa tudi obratno. In da so zato lastniki kapitala – ker pač svoj kapital začasno »založijo« tudi za plače delavcev (kar pa seveda pravno gledano še zdaleč ne pomeni, da so s tem njihovo delo preprosto kar »kupili« in da ga zato lahko, kot glede tega bluzi Adam Smith v Bogastvu narodov, »z dobičkom prodajali naprej«) – nasproti delavcem upravičeno že a priori postavljeni v sistemsko privilegirano vlogo »delodajalcev«. Skratka, zgolj malce večja »preživetvena trdoživost« lastnikov enega ali drugega temeljnega produkcijskega dejavnika niti pod razno ne more biti (več) neka resna filozofsko-teoretična podlaga kakršnemukoli sodobnemu družbeno-ekonomskemu sistemu (zlasti ne, če upoštevamo način t. i. prvotne akumulacije kapitala). Pa vendarle celotna /neo/klasična ekonomska teorija, ki »pojasnjuje« aktualni (mezdni) kapitalizem, temelji prav na tej filozofski neumnosti.

Pettyjev aksiom in družbeno-ekonomski sistemi

Temeljni aksiom, se pravi »naravno« zakonitost produkcije in produkcijskih (tj. proizvodnih in razdelitvenih) odnosov je namreč že v 17. stoletju razdel predklasični ekonomist William Petty in jo nadvse pronicljivo ubesedil takole: »**Delo je oče proizvoda in zemlja (danes kapital, op. p)**

Le kdo od sodobnih »delavcev z znanjem« (in čemu le) naj bi se bil pripravljen še naprej z zadovoljstvom razdajati za dobičke nekoga tretjega?

Na tej motivacijski zablodi danes pač ni več mogoče graditi ekonomskega razvoja.

je njegova mati. Ne moremo reči, kateri je bolj pomemben za spočetje otroka: mati ali oče.« Neoklasika Samuelson in Nordhaus pa sta v 20. stoletju iz tega logično izpeljala še drugo, prav tako neovrgljivo ekonomsko resnico, ki pa je sila pomem-

na zlasti za teorijo razdelitve: »**Prav tako je nemogoče reči, koliko outputa je ustvaril en sam ločen input**«. ⁶ Oboje drži kot pribito, mar ne?

To seveda pomeni, da je produkcija že po definiciji proces ustvarjanja nove vrednosti v odnosih **popolne vzajemne soodvisnosti** med delom in kapitalom ter njunimi lastniki, ne pa nekakšna »kupropro-

daja« med lastniki obeh produkcijskih dejavnikov (t. i. »tržno« delovno razmerje, ki ga je skonstruirala klasična ekonomska teorija, je torej že v osnovi popoln sistemsko-teoretični konstrukt!). Po logiki stvari bi torej na tem teoretičnem izhodišču kajpak samoumevno **temeljiti tudi celoten družbeno-ekonomski sistem** oziroma institucionalni sistem produkcije in produkcijskih odnosov (tj. konkreten koncept podjetja kot temeljne ekonomske celice družbe, ustrezni medsebojni odnosi v proizvodnji in delitvi skupaj ustvarjenega produkta). A tako aktualni mezdni kapitalizem kot tudi najrazličnejši doslej znani socializmi vseh vrst omenjeno izhodiščno ekonomsko »resnico« očitno povsem ignorirajo. Kar pomeni, da resnično nujno potrebujemo nek **povsem nov družbeno-ekonomski sistem**. In to čim prej.

Umetni konstrukti /neo/klasične ekonomske teorije

Kdo koga »zaposluje« in s tem »hrani, oblači in nastanja« oziroma ekonomsko »plemeniti« – lastniki kapitala delavce ali obratno – je torej popolnoma umetno teoretično vprašanje, ki pa ga je Adam Smith očitno nekako pač moral skonstruirati in postaviti v ospredje, če je želel teoretično vsaj za silo upravičiti zatečeni »mezdni« temeljni produkcijski odnos med delom in kapitalom ter s tem kapitalizem kot družbeno-ekonomski sistem svojega časa.⁷ In to kljub dejstvu, da je sicer tudi sam ugotovil, da v resnici delavci in lastniki kapitala z vidika svojih ekonomskih in preživetvenih interesov na daljši rok drug druge povsem enako potrebujejo in da **medsebojna ekonomska odvisnost nikakor ni enostranska, ampak vzajemna**.⁸ Po zgoraj nave-

denem in teoretično zagotovo neovrgljivem »Pettyjevem aksiomu« namreč ne delo in ne kapital (vključno s podjetnostjo njunih lastnikov) vsak zase in brez medsebojnega sodelovanja načeloma nista sposobna ustvariti prav ničesar, nobene nove ekonomske vrednosti⁹.

Od kod potemtakem očitne nebuloze /neo/klasične ekonomske teorije, češ da je:

- v ekonomskem smislu kapital (kot sicer zgolj eden izmed dveh povsem enakovrednih produkcijskih dejavnikov) že kar sam po sebi, tj. brez dela kot druge nujne sestavine produkcije, »podjetje« in s tem »delodajalec« (tj. kupec delovne sile na trgu), ki se po veljavnem pravu – mimo vseh temeljnih načel teorije pravnih oseb – lahko registrira kot gospodarska družba/korporacija (podjetje = »pravno personificirani kapital«), pri čemer lastniki tega kapitala avtomatično veljajo za edine »podjetnike« ter »lastnike« podjetja (člane korporacije), medtem ko naj bi bili delavci s svojim delom oziroma »delovno silo«, razumljeno zgolj kot nekakšen mehanični »dodatek k strojem« (se pravi kot eno od produkcijskih »sredstev« v lasti podjetnikov/delodajalcev, ne pa enakovrednih produkcijskih »dejavnikov«!), čisto navadno »tržno blago«, ki se v vlogi »delojemalcev« prodajajo na trgu dela¹⁰ za mezdo/plačo kot »tržno ceno delovne sile«, ki hkrati predstavlja tudi t. i. mejni produkt dela (ta naj bi predstavljal ekonomsko pravično nadomestilo za njihovo

vo sodelovanje v produkcijskih procesih »delodajalca/podjetnika«)¹¹;

- dobiček podjetja izključno ekonomski produkt/output **vloženega lastniškega kapitala ter »podjetništva« njegovih lastnikov**, katerim naj bi zato ekonomsko upravičeno tudi v celoti pripadal kot izključno njihov dohodek, medtem ko naj bi bili delavci za svoje sodelovanje pri ustvarjanju produkta ekonomsko pravično poplačani že z **mezdo/plačo**, čeprav ta v resnici predstavlja zgolj tržno protivrednost inputa (ne pa dejanskega outputa dela, katerega presežek se zdaj »sistemsko« pač samodejno, a povsem neupravičeno preliva v dobiček podjetja in s tem v dohodek lastnikov kapitala)?

Ali povedano drugače: v sedanjem modelu razdelitve produkta je v dobičkih podjetij ekonomsko gledano v vsakem primeru

cijskih outputov »tujega« produkcijskega faktorja – ne lastniki kapitala outputov dela, ne lastniki dela outputov kapitala.¹² Popolnoma ničesar ni, s čimer bi bilo moč to teoretično upravičiti. Še najmanj pa je to prisvajanje celotnega bilančnega dobička podjetij s strani lastnikov kapitala seveda v današnjih časih možno utemeljevati z – **domnevno »imanentnim in izključnim« podjetništvom lastnikov kapitala**, ki da delavcem naj ne bi bilo lastno.

Neresno teoretično opletanje s »podjetništvom«

V okviru tega kratkega prispevka seveda ne moremo zahajati v obširnejšo razpravo o tem, **kaj pravzaprav sploh pomeni »podjetništvo«**¹³ (zlasti v povezavi tudi s pojmom »notranje podjetništvo«), **kdo so njegovi nosilci** in ali je res lahko »pravno

Skladno z znamenitim Lockeovim filozofskim načelom »Naredil sem, moje je!«, si nihče ne bi smel prisvajati presežnih produkcijskih outputov »tujega« produkcijskega faktorja – ne lastniki kapitala outputov dela, ne lastniki dela outputov kapitala.

neizogibno vsebovan tudi del t. i. rezidualnega presežka outputa dela in ta bi moral sistemsko kajpak pripasti delavcem kot njihov dohodek (skladno z znamenitim Lockeovim filozofskim načelom »Naredil sem, moje je!«). Kajti po nobeni filozofski logiki si nihče ne bi smel prisvajati produk-

prenosljivo« tudi na druge osebe (tj. na menedžerje) ob zadržanju enakih korporacijskih pravic do upravljanja in prisvajanja dobička iz tega naslova, ter **kako ga v praksi zares »pravično« nagrajevati** (posebej in sorazmerno dejanskemu podjetniškemu angažiranju konkretnih lastnikov produkcijskih dejavnikov, ali še naprej kar s trajno in sistemsko apriorno pravico lastnikov kapitala do avtomatičnega prisvajanja celotnih dobičkov podjetij)¹⁴. Namesto tega naj navržemo v razmislek le **naslednje malce provokativno vprašanje**: kdo je oziroma so potemtakem »podjetnik(i)«, ki naj bi neposredno s svojim podjetništvom proizvajal(i) dobičke, denimo, v neki veliki multinacionalni korporaciji s sto in več tisoči drobnih delničarjev, katerih edini podjetniški angažma v praksi je sicer v resnici zgolj nakup delnic na trgu ter spremljanje gibanja njihovega borznega tečaja in s tem povezanih donosov na njihov finančni vložek (t. i. portfeljski investitorji), vse ostale ključne »podjetniške funkcije« pa so v rokah notranjih podjetnikov (tj. zaposlenih in menedžmenta)? Ali pa, denimo, kdo je »podjetnik«, kadar kot lastnik v podjetje vloženega kapitala nastopa nek investicijski sklad, ki je

⁹ Vsaj za kapital to zagotovo velja v celoti, pri delu pa veljajo izjeme, ki potrjujejo pravilo, in za bistvo te razprave niso relevantne.

¹⁰ Delo je namreč neločljivo od človeka in če prodaš delo, prodaš človeka (v »suženjstvo za določen čas« kot mezdo delovno razmerje imenuje D. Ellerman (v Kanju Mrčela, 1999: 169).

¹¹ Nagrajevanje »ustvarjalnega« dela po kriteriju »mejnega produkta« je seveda zlasti še za 21. stoletje že pravi pravcati ekonomski arhaizem z izrazito škodljivimi motivacijskimi učinki.

¹² V vsakem primeru je torej treba imeti pred začetkov »skupne« podjetniške produkcije vnaprej dogovorjena takšna ali drugačna merila za ugotavljanje relativnih prispevkov dela in kapitala k produktu, kajti trg kot mehanizem menjave o tem, kot že rečeno (glej opombo pod črto št. 6!) v resnici nima pojma.

¹³ V zvezi z opredeljevanjem konkretnih »podjetniških funkcij«, ki jih zajema splošni pojem podjetništvo, gre predvsem za vprašanje, ali je ta pojem res lahko skrčen zgolj na »poslovno tveganje« (in še to zgolj na finančno, ki so mu izpostavljeni lastniki kapitala, ne pa, denimo, tudi eksistenčno in karierno, ki so mu z udeležbo v podjetjih izpostavljeni delavci), ali pa so njegove bistvene sestavine tudi začetna podjetniška poslovna ideja in ustanovitvena iniciativa, organizacija internih produkcijskih procesov, tekoče upravljanje in vodenje poslov, nenehno inoviranje v poslovnih procesih ter »proizvodnja« idej za nove produkte in proizvodne postopke, itd., itd.? V tem drugem primeru, ki je bolj ali manj logičen, je seveda jasno, da lastniki v podjetje vloženega kapitala niti približno niso nekakšni apriorni, predvsem pa ne edini »podjetniki«, ki bi si lahko iz tega naslova lahko ekonomsko utemeljeno avtomatično prilaščali celotne dobičke podjetij.

¹⁴ Podjetnost je osebna lastnost ljudi in ne kapitala, zato je pravno »neprenosljiva« in »nepodedljiva«, nagrajevana pa je zato lahko le posebej in ne samodejno kar s trajno pravico do prisvajanja celotnega dobička podjetja. Celo pravice iz naslova patentov kot najvišje oblike inovativnosti so namreč (logično) lahko le omejenega trajanja.

ta kapital zbral od velike množice drobnih lastnikov kot fizičnih oseb?

Šele, ko bo enkrat znal kdo tudi na teh primerih¹⁵ pojasniti, **po kakšni ekonomski logiki naj bi celoten ustvarjeni dobiček korporacij utemeljeno sistemsko samodejno pripadal izključno lastnikom kapitala, ne pa tudi zaposlenim**, bo mogoče zgoraj kritizirani neoklasični model t. i. tržne faktorske razdelitve produkta morda spet obravnavati kot nekaj uporabnega. V nasprotnem pa ga je treba preprosto zavreči in uveljaviti povsem novega. In to čim prej, kajti tak, kakršen je zdaj, iz zgoraj pojasnjenih razlogov nasprotuje tudi najbolj elementarni ekonomski in pravni logiki. Predvsem pa, kot že rečeno, povzroča veliko škodo prizadevanjem za ekonomsko učinkovitejši, obenem pa socialno pravičnejši družbeno-ekonomski sistem prihodnosti.

Vrnitev teorije razdelitve k »Pettyjevemu aksiomu«

Prvi korak v to smer pa je vsekakor nujna vrnitev ekonomske teorije k »Pettyjevemu aksiomu«, ki sta ga Adam Smith in Karl Marx v svojih ekonomskih raziskovanjih žal enostavno spregledala in vsak zase ustvarila dve že omenjeni diametralno nasprotni, obe pa ekstrem(istič)ni in perspektivno neuporabni ekonomski teoriji. Ena, kot rečeno, absolutno favorizira kapital, druga pa delo. A oba na njih zasnovana družbeno-ekonomska sistema – tako **mezni kapitalizem**, kakršnega na žalost živimo še danes, kot marksistično zasnovan **socializem**, ki je zaradi evidentne ekonomske neučinkovitosti v svetu v glavnem propadel kar sam od sebe – sta se v praksi izkazala kot že v osnovi popolnoma zavožena in brezperspektivna. Perspektivna alternativa obema se danes zdi edinole **»ekonomska demokracija«** kot družbenoekonomski sistem, ki temelji na načelu popolne enakopravnosti dela in kapitala ter njunih lastnikov tako v fazi proizvodnje kot v fazi raz-

delitve produkta, kajti kakršnakoli morebitna sistemska prevlada enih ali drugih očitno avtomatično pomeni **anomalichen družbenoekonomski sistem**.

»Obvezna« udeležba (tudi) zaposlenih pri dobičku

V praksi to pomeni, da bo treba perspektivno že v samem temelju **prenoviti sedanjo pravno koncepcijo podjetja** kot temeljne ekonomske celice družbe, iz katere seveda izhajajo tudi takšni ali drugačni konkretni produkcijski odnosi ter posledično takšna ali drugačna »narava« družbeno-ekonomskega sistema kot celote. In sicer v smeri koncepcije podjetja kot povsem »enakopravne/partnerske skupnosti dela in kapitala ter njunih lastnikov«. Delo oziroma človeški kapital mora torej – poleg finančnega kapitala – nujno postati ena od dveh integralnih sestavin **t. i. materialnega substrata gospodarske družbe/korporacije** kot pravne osebe, delavci kot lastniki človeškega kapitala pa – poleg lastnikov finančnega kapitala – ena od dveh integralnih sestavin njenega **t. i. personalnega/osebnega substrata** (se pravi povsem enakopravni »člani« korporacije s povsem enakimi članskimi/korporacijskimi pravicami glede upravljanja in razdelitve poslovnega rezultata). A tega kajpak ne bo mogoče opraviti čez noč, ampak bo zahtevalo svoj čas.

Že takoj zdaj, torej ne čakajoč na to konceptualno rekonstrukcijo kapitalističnega podjetja, pa (poleg trenutno že uzakonjenega »soupravljanja« zaposlenih v podjetjih, ki je za zdaj /še/le bolj ali manj marginalnega značaja in ga bo treba postopoma kajpak zakonsko povsem izenačiti s korporacijsko-upravljaljskimi pristojnostmi lastnikov kapitala) **zakonsko uvesti tudi obvezno udeležbo delavcev pri dobičku podjetij**. Sprva seveda zgolj v nekem manjšem, arbitrarno določenem »generalnem«

odstotku (npr. 25 % bilančnega dobička, namenjenega za razdelitev), kasneje – zlasti potem, ko bo razvoj t. i. računovodstva človeških virov, ki je zaenkrat še v povojih, dosegel višjo razvojno stopnjo od trenutne – pa »sorazmerno dejanskemu prispevku dela(vcev) oziroma človeškega kapitala k produktu.¹⁶

Ne izgubljam več priložnosti

Mimogrede, v zvezi s tem bi v Sloveniji vsekakor lahko objokovali **najmanj dve izgubljeni lepi priložnosti** za sistemsko-razvojni napredek v zgoraj obravnavanem smislu, in sicer:

- leta 2010 je Državni zbor (DZ) že sprejel prenovljen Zakon o udeležbi delavcev pri dobičku (ZUDDob-1), ki je med drugim predvideval tudi uvedbo obvezne udeležbe delavcev pri dobičku v kapitalskih družbah, in sicer v višini 25 % bilančnega dobička, namenjenega za razdelitev, vendar je uveljavitev tega zakona »blokiral« Državni zbor s svojim vetom, utemeljenim s strokovno precej za lase privlečenimi argumenti (več o tem v Gostiša, 2010: 7–21);
- dve dobri kasnejši različici ZUDDob-1 iz leta 2013 in 2018 (obe sta vsebovali še nekoliko bolj dodelan predlog za uvedbo »obvezne« udeležbe), vloženi na iniciativa nekaterih poslancev oziroma poslanskih skupin, pa žal niti v DZ nista več dobili podpore.

A objokovanje izgubljenih priložnosti seveda ne pomaga, tovrstne pobude je treba pač nenehno obnavljati. Družbena klima zanje bo vsekakor – že zaradi čisto ekonomskega imperativa – zagotovo morala kmalu dozoreti.

Citirani viri:

Gostiša Mato (2010) *Teorija obvezne udeležbe delavcev pri dobičku skozi polemiko s protiarargumenti, Ekonomska demokracija št. 3/2010, ŠCID, Kranj.*

Kanjuo Mrčela, Aleksandra (1999) *Lastništvo zaposlenih in ekonomska demokracija, Znanstvena knjižnica FDV, Ljubljana.*

Samuelson, Paul A. in Nordhaus, William D. (2002) *Ekonomija (izv. Economics, Sixteenth Edition), Naklada Mate, GV Založba, Ljubljana (prva izd. The McGraw-Hill Companies, Inc., 1998), str. 214.*

Smith, Adam (2010) *Bogastvo narodov – Raziskava o naravi in vzrokih bogastva narodov (orig. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations), Studia humanitatis, Ljubljana (Prvič izdano: 1776).*

¹⁵ Niti približno namreč niso vsi lastniki kapitala, ki si danes sistemsko lastijo ekskluzivno pravico do celotnih ustvarjenih bilančnih dobičkov podjetij, tudi dejanski »podjetniki« v polnem pomenu te besede, torej nekakšni boscaroli, akrapoviči, pečečniki, batagelji ..., s čimer nas skuša še naprej medijsko zavajati neoliberalistična ekonomska propaganda, ampak je večina svetovnega kapitala danes v resnici povsem anonimnega. Njegovi »neznani« lastniki kot fizične osebe se – razen da pač tvegajo izgubo vložka v nakup nekaj malega delnic na trgu – s podjetniškimi funkcijami, s katerimi se v konkretnih korporacijah dejansko ustvarja dobiček, dejansko sploh ne ukvarjajo.

¹⁶ Samoumevno je kajpak, da uvedba obvezne udeležbe zaposlenih pri dobičku, ko bo ta zares »sorazmerna«, načeloma predpostavlja tudi njihovo sorazmerno »udeležbo pri izgubi«. Kar pomeni, da bo morala biti današnja plača delavcev, ki predstavlja poslovni strošek podjetij, slej ko prej sistemsko pretvorjena v »akontacijo« na delež v poslovnem rezultatu (dobičku ali izgubi) podjetja. A o tem podrobneje kdaj drugič.